

УДК [027.7+069-378.4]004.738.1

ББК 74.58+78.5+79.17

**ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНИХ УСТАНОВ КУЛЬТУРИ:
ВЕБ-ПРЕДСТАВНИЦТВО МУЗЕЙНОГО ТА БІБЛІОТЕЧНОГО
КОМПОНЕНТІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.**

Наталія Етенко, Людмила Тихоненко

Харківський національний університет радіоелектроніки

Адреса: пр. Леніна, 14, м. Харків, Україна, 61166

Телефони: (057) 702-11-78 (наукова бібліотека); (057) 702-09-18 (музей історії ХНУРЕ)

E-mail: library@kture.kharkov.ua; n.etenko@ukr.net

У доповіді представлено досвід використання музейних форм та бібліотечних методів роботи для створення сумісних проектів підрозділів ХНУРЕ та представлення їх у веб-просторі.

***Ключові слова:** університетська бібліотека; музей історії вищого навчального закладу; проектна діяльність; веб-представництво університетських установ; віртуальні експозиції; електронні архіви відкритого доступу; показники «Вебометркс».*

Сьогодні вчені констатують поліфункціональний характер розвитку сучасної культури, зняття «перебірок», коли у процесі відтворення духовних цінностей акцент переноситься із засобів на кінцевий результат. Ефективність сполучення соціальних ролей та поєднання різних форм діяльності культурних інституцій, включаючи бібліотеки і музеї, доказується практикою. Цей альянс репродукує найкращі культурні, національні традиції, відновлюючи так звану емоційну пам'ять народу, яка стимулює самосвідомість людини, закріплює знання про минуле та підпитує їх, заряджаючи історичним оптимізмом¹. Відбувається взаємопроникнення суто бібліотечних та музейних форм, на основі якого створюється модель співіснування установ культури у складі однієї організації. В останні роки система освіти знаходиться у стані безперервного удосконалювання й модернізації. Змінюється сам освітній процес, використовуються принципи гуманізації та технологізації навчання, змінюються інформаційні потреби суб'єктів освітнього процесу. У той же час інформатизація вносить зміни й у типовидовий

¹ **Матлина, Слава.** Нужны ли библиотекам музейные подразделения? [Текст] / С. Г. Матлина // Библиотечное дело. – 2007. – N 18 (66). – С. 2-6.

склад фондів, і в організацію бібліотечних технологій, і в використання музейних видів діяльності. Бібліотеки і музеї вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) мобільно реагують на зміни і, вступаючи у партнерські відносини, перетворюють свою роботу, створюють сумісні проекти, використовують нові інформаційні технології для представництва у віртуальному просторі. І ті, і інші установи виконують загальні соціальні функції: інформаційні, комунікативні, меморіальні, дослідницькі, і східні задачі: збір, обробку, вивчення, зберігання, використання та представлення різноманітних документів, предметів широкому загалу або окремим категоріям користувачів². І ті, і інші установи володіють потенціалом для створення спільних проектів та взаємовикористання ресурсів.

Бібліотека і музей, які є структурними підрозділами Харківського національного університету радіоелектроніки (ХНУРЕ) й підпорядковуються його ректору, виступають як складова ланка у вивченні та представленні історії ВНЗ та книжкових багатств.

Бібліотека, що входить в інфраструктуру університету, заснована у 1930 році, і її історія розвитку тісно пов'язана з історією ВНЗ. Разом з університетом Бібліотека пережила роки становлення, важкий період Великої Вітчизняної війни, повоєнні роки відбудови та усі перетворення у суспільстві. Сучасний стан бібліотеки відповідає потребам освітнього процесу. Її інформаційні ресурси включають: фонд друкованих видань та неопублікованих документів на паперових носіях; Електронну бібліотеку з повнотекстовими матеріалами; колекцію компакт-дисків (у т.ч. електронні підручники), електронний каталог, електронний архів відкритого доступу, власний веб-сайт, а також передплачені доступи у різні реферативні, повнотекстові вітчизняні та світові бази даних. Користувачів обслуговують абонементи наукової, навчальної, художньої та літератури іноземними мовами, спеціалізовані читальні зали (у т.ч. з електронними ресурсами), науково-бібліографічний відділ та відділ спеціальних видів літератури. Для своїх користувачів бібліотека проводить різні інформаційні заходи, здійснює культурно-просвітницьку та виховну діяльність, а також активно впроваджує у роботу нові інформаційні технології, завдяки яким здійснено поповнення ресурсної бази, активізовано процеси ретроуведення, штрихкодування та надаються нові сервісні послуги для користувачів. У зв'язку з тим, що бібліотека не тільки забезпечує навчальний процес та зберігає документальну спадщину, а також веде науково-методичну роботу в

² **Кузнецова, Татьяна.** Культурная инициатива или социальная закономерность [Текст] / Т. Кузнецова // Библиотечное дело. – 2010. – N 21 (135). – С. 20-24; **Пикулева, Е. А.** Музейные формы и методы работы в пространстве вузовской библиотеки [Електронний ресурс] / Е. А. Пикулева. – Режим доступу: <http://elibrary.udsu.ru/> (2011). – Назва з екрану.

книгознавчих та інформаційно-бібліографічних напрямах, у 2009 році рішенням Вченої ради ХНУРЕ її було переіменовано в Наукову бібліотеку³.

Ідея створення музею історії ХНУРЕ виникла після знаменних подій, які трапилися у житті вишу на початку 80-х років. До формування його фонду долучилися всі факультети і кафедри інституту, які надавали зразки приладів, підручники, монографії та методичні посібники. Офіційна церемонія відкриття музею відбулася 29 жовтня 1983 року. У 2001 році музей історії ХНУРЕ було зареєстровано при Головному управлінні освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації як музей ВНЗ системи Міністерства освіти і науки України. З 2004 року музей входить до Асоціації вузівських музеїв, яка суттєво впливає на розвиток музейної справи, надає професійну підтримку, сприяє налагодженню культурних зв'язків, реалізації спільних культурних програм. У цьому ж році він став переможцем міського огляду-конкурсу серед музеїв ВНЗ III-IV рівнів акредитації. Працівники музею опікуються накопиченням, зберіганням, вивченням та експонуванням виставкових матеріалів, комплектуванням персональних фондів, які містять інформацію про діяльність провідних вчених університету. Зараз загальний фонд музею нараховує близько 7000 одиниць зберігання⁴. У цьому році для розширення експозиційної площі музею було виділено нове приміщення, яке дуже вигідно та зручно розташовано – практично біля входу в ХНУРЕ. Важливі напрями діяльності музею – виставкова, екскурсійна, науково-дослідна робота, що полягає в отриманні нових знань на основі всебічного вивчення музейної колекції, дослідження історії шляхом використання збірок інших музеїв, державних, вузівських архівів, документів із приватних колекцій.

Отже, наукова бібліотека та музей історії ХНУРЕ стали осередками збереження традицій та історії формування і розвитку вишу. Вони ж є організаторами вивчення цієї історії через застосування різних форм традиційної виставкової та культурно-масової роботи: створення стаціонарних експозицій, пересувних (виїзних) виставок, інсталяцій (краєзнавчих, присвячених історії міста, знаковим подіям в історії університету, ювілеям кафедр і факультетів, науковим школам, відомим вченим та випускникам); проведення літературно-музичних композицій; організація екскурсій та сумісних заходів, які несуть просвітницький характер (вечори, свята, конкурси малюнків, віршів та прози, вікторини та зустрічі з цікавими людьми, засідання літературного клубу).

³ Грищенко, Т. Б. Наукова бібліотека в інформаційно-освітньому просторі ВНЗ. Аспекти інтегральної взаємодії [Текст] / Т. Б. Грищенко, Н. Ю. Етенко // Вища школа. – 2011. – №1. – С. 59-66.

⁴ Харківський національний університет радіоелектроніки [Текст] : історичне видання / М. Ф. Бондаренко (гол. ред.) та інш. – Київ : ТОВ ВЦ «Логос Україна», 2011. – 263с. – (Наукова бібліотека ХНУРЕ. – С. 137-140; Музей історії ХНУРЕ. – С. 224-225).

Окрім цих заходів, зважаючи на сучасну націленість учасників освітнього процесу на спілкування та отримання інформації у віртуальному просторі, музейний та бібліотечний компоненти вищу оптимізують діяльність із залученням веб-технологій для просвітницьких потреб: проводять віртуальні екскурсії, створюють віртуальні виставки та вирішують такі традиційні завдання, як зберігання, забезпечення безпеки при доступі до експонованих об'єктів. Наприклад, в основі сучасної концепції Музею книги повинно бути наукове представлення про книгу як джерела та носія інформації, засобу освіти і виховання, предмету матеріальної культури, що відображує рівень розвитку техніки і ремесла у ту чи іншу епоху, твору мистецтва⁵. Створення віртуальних експозицій може змінити навіть невеликий бібліотечно-музейний проект. Особливо це має значення для представлення рідкісних та цінних книг.

У 2012 році для участі у проекті «eScriptorium: архів рідкісних видань та рукописів для науки і освіти» (на веб-сайті ЦНБ ХНУ ім. В.Н. Каразіна), а саме для наповнення колекції товариства, де відображені видання 19 та 20 століття, нами були відібрані підручники з астрономії. При відборі ми вирішили ці книги представити у так званій віртуальній експозиції на веб-сайті бібліотеки. У веб-експозиції «Астрономія – наука загадок» виставлено книги саме з астрономії тому, що дослідження співробітників кафедри основ радіотехніки та її лабораторії з радіоастрономії, принесли ХНУРЕ певні наукові дивіденди у цій царині. Так, наприклад, вагомими досягненнями у світі науки стало: заснування харківської наукової школи метеорної радіолокації та балакліївської експериментальної метеорної спостережної бази (що має статус національного надбання), участь у програмі «Міжнародний геофізичний рік» та екваторіальній експедиції в Сомалі, створення автоматизованої багато функціональної радіолокаційної системи та організація міжнародної метеорної програми «ГЛОБМЕТ» тощо. Крім того, три нові планети названо іменами, пов'язаними з нашим вишем: «ХТУРЕ», «Кашеєв», «Волощук». Ці дані і матеріали були надані музеєм ХНУРЕ⁶. Увазі відвідувачів експозиції представлено з

⁵ **Лосиевский, И. Я.** Музей книги в научной библиотеке: проблемы создания единого комплекса материальных и виртуальных экспозиций [Электронный ресурс] / И. Я. Лосиевский // Материалы 14-ой междунар. конф. «СВЧ-техника и телекоммуникационные технологии» (КрыМиКо'2007). – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2007/cd/97.pdf>. – Назва з екрану.

⁶ **Саенко, В. М.** Популяризация фонда редкой и ценной книги: синтез традиционных способов и виртуальных форм [Текст] / В. М. Саенко, Н. Ю. Этенко // Питання вдосконалення діяльності відділів рідкісних книг бібліотек в інформаційному забезпеченні науково-освітнього процесу : матеріали виступів учасників «круглого столу», 29 березня 2012 р. / за заг. ред. Н.П. Пасмор; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», - Х., 2012. – С. 45- 48.

фонду цінних книг ХНУРЕ видання авторів-астрономів Савича О.М., Хандрікова М.Ф., Струве Л.О, та їх біографії, які пов'язані з нашим містом Харковом. А у рубриці «Історія астрономії» відображено історичний зріз з кінця XIX – початку XX віку та розповідається про досягнення в астрономії цього періоду.

При розробці даного інформаційного ресурсу було використано стандартні програмні засоби веб-технологій: мова розмітки HTML для створення веб-сторінок і програма GIMP для обробки картинок. Віртуальна експозиція репрезентується на веб-сайті наукової бібліотеки ХНУРЕ – її банер розміщено на головній сторінці. Це було початком віртуального представлення музейної експозиції, ми плануємо виставляти книги з інших галузей знань з фонду рідкісних та цінних книг бібліотеки та музею. Наприклад, зараз готується до виставляння колекція мініатюрних видань. Формування та представлення книжкового фонду цінних видань ХНУРЕ має важливе значення для історії вишу і тих наук, що розвивалися науковцями, та тих предметів і дисциплін, що викладаються у ХНУРЕ.

Важливе значення, як для проведення найновіших наукових досліджень, так і для висвітлювання в історичному аспекті вже апробованих, що складають національне надбання наукової думки, – набуває сьогодні організація цифрових архівів вчених та їх розповсюдження у наукових комунікаціях. В ХНУРЕ результатом співробітництва бібліотеки, науково-навчальної лабораторії радіоастрономії та музею стала розробка проекту «Меморіальний цифровий архів професора Кашеєва Б.Л.», присвячений пам'яті видатного вченого зі світовим іменем. Цей сумісний проект підрозділів ХНУРЕ був представлений у статтях та доповідях⁷, а також на науковому семінарі «Метеорні дослідження: наукові та прикладні аспекти», що проводився в ХНУРЕ до 90-річчя з дня народження та на пам'ять про Кашеєва Бориса Леонідовича. Проект був схвалений присутніми на семінарі представниками відповідного наукового напрямку та підкреслена важлива роль бібліотеки і музею у розвитку та формуванні меморіального архіву для

⁷ **Грищенко, Т. Б.** Формирование цифровых архивов ученых как функциональная задача вузовской библиотеки и способ ее интеграции в пространство научных коммуникаций [Текст] / Т. Б. Грищенко, Этенко Н. Ю., Плеченко Н. В. // Библиотека как часть информационно-образовательного пространства университета : сборник докладов науч.-практ. конф. 20 апреля 2010г. – Харьков : НАУ «ХАИ», 2010. – С. 67–70; **Этенко, Н. Ю.** Совместный проект подразделений ХНУРЭ по формированию цифрового архива профессора Кашеєва Б. Л. [Текст] / Н. Ю. Этенко, Н. В. Плеченко // Сучасна бібліотека в інноваційному освітньому просторі : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 17-18 березня 2011 р., – Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. – С. 339–343.

забезпечення збереження наукового спадку вченого. Оскільки меморіальний архів покликаний не тільки забезпечити збір та збереження наукової спадщини, але й доступ до нього зацікавленого наукового співтовариства, то його функціонування здійснюється на платформі електронного архіву ХНУРЕ відкритого доступу «ELAR KhNURE» (Electronic Archive of Kharkov National University of Radioelectronics). У цьому році було прийнято рішення продовжити як наповнення існуючого вже меморіального архіву, так і створити наступну тематичну архівну колекцію, присвячену Волощуку Юрію Івановичу, науковому керівникові науково-дослідної лабораторії радіоастрономії ім. Б. Л. Кашеєва, професорові кафедри «Мережі зв'язку», докторові техн. наук, який є провідним вченим ХНУРЕ в галузях радіотехніки, кібернетики, теорії інформації та астрономії, головою та лідером метеорної наукової школи Б.Л. Кашеєва з астрономічного напрямку метеорних досліджень та його найталановитішим учнем. Ю.І. Волощук є автором та співавтором близько двохсот наукових праць. Його монографія у співавторстві «Метеори і метеорна речовина» відзначена премією ім. М.П. Барабашова.

На основі даних біобібліографічних покажчиків в фондах бібліотек Харкова та музею ХНУРЕ відібрано видання вчених, статті про них, світлини. Усі матеріали були оцифровані співробітниками бібліотеки. У «Меморіальному архіві професора Кашеєва Б.Л.» зараз знаходяться повні тексти більше 60-ти журнальних публікацій, доповідей і статей про вченого та світлини. Для розділу відкритого архіву, присвяченому Волощуку Ю.І., вже опрацьовано 30 статей зі збірників ХНУРЕ та з журналів різних років видання, автореферат дисертації, інформацію про 2 дисертації, 4 монографії та 5 підручників (анотація, зміст та частки). Підфондами зазначених тематичних розділів архіву є колекції: «Публікації», «Література про автора», «Світлини». Програмне забезпечення DSpace, на якому функціонує архів, надає можливість ієрархічного перегляду по колекціям та пошуку за атрибутами: Автор, Назва, Ключові слова, Дата публікації, Дата розміщення. Після вибору атрибуту пошуку в колекціях отримуємо перелік назв джерел. Потім здійснюється перехід до бібліографічного опису та повного тексту документу. Результатом пошуку у галереї світлин є вибірка світлин, на яких зображені вчені.

Отже, цифрові архіви створюються сьогодні з метою висвітлення діяльності науковців, а також для створення благоприємного іміджу організацій, у складі яких вони працювали чи працюють. Ці ресурси, сполучаючи в собі історичні дані з ретроспективною інформацією, виконують декілька функцій: відображають історію розвитку наукових досліджень у виші по різних напрямкам та розкривають фонди, визначаючи спеціалізовані зібрання.

Крім того, треба зазначити, що створення різноманітних віртуальних колекцій на веб-сайтах ВНЗ, створює сьогодні передумови для оцінювання якості вищої освіти і закладів, що надають таку освіту. Серед них – способи, де більшу увагу приділяють показникам, що можна виміряти шляхом незалежного аналізу тих продуктів, які виробляє ВНЗ і надає для відкритого доступу за допомогою сучасних технологій розповсюдження інформації. Наприклад, вебметричний рейтинг університетів світу (Webometrics ranking of world's universities) – один з впливових рейтингів, за яким аналізують ступінь представлення діяльності університетів в Інтернет-просторі. З липня 2012 року у Webometrics, який проводить лабораторія кіберметрики Центру інформації та документації Національної дослідницької ради Іспанії, використовуються наступні чотири параметри: «Присутність (presence)»: кількість присутніх на сайті університету сторінок усіх форматів, проіндексованих пошуковою системою Google; «Вплив (impact)»: комбінація кількості зовнішніх гіперпосилань на домен університету та кількості доменів, з яких ці посилання надходять; «Відкритість (openness)»: кількість присутніх на сайті вишу файлів у форматах Adobe Acrobat (.pdf), Microsoft Word (.doc, .docx), Microsoft PowerPoint (.ppt), проіндексованих академічною ПС Google Scholar; «Висока якість (excellence)»: наукові статті, що опубліковані авторами університету в журналах, проіндексованих бібліометричною БД SCOPUS, та входять до складу 10% статей, найбільш цитованих у своїх наукових галузях за версією Scimago Group. Якщо ВНЗ сприяє формуванню нових зв'язків, спілкуванню між вченими і реалізації інноваційних розробок на основі обміну досвідом та творчого співробітництва, то його веб-політика буде зосереджена на створенні різноманітних мережних ресурсів, сприянні істотному збільшенню обсягу і якості електронних публікацій та активному використанні веб-засобів у роботі університету. А саме публікації на веб-сайтах вишів та їх підрозділів є найпростішим шляхом оперативного обміну інформацією серед учасників освітнього процесу⁸. Цьому, безумовно, сприяють і проекти створення та наповнення цифрових архівів вчених.

Таким чином, взаємодія підрозділів ВНЗ таких, як бібліотека та музей історії, створює платформу для нових цікавих сумісних проектів, розвитку цих підрозділів, а також допомагає вишу реалізувати свої функції у виховному, освітньому та науково-дослідницькому процесах.

⁸ «Вебметрикс» – мировой рейтинг веб-сайтов вузов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.youngscience.ru/includes/periodics/news_all/2012/0301/00006709/detail.shtml. – Назва з екрану; Шульга, Наталія. Дорогу здолає той, хто правильно вибрав напрямок [Електронний ресурс] / Н. Шульга // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – № 6. – 18 лютого.